

Posudek oponenta disertační práce Mgr. Michaely Veselé

Problematika psychologické práce s Neslyšícími

předkládané v roce 2023 na Katedře psychologie FF UK

I. Stručná charakteristika práce

Práce je zaměřena na problematiku psychologické práce s neslyšícími, tedy na oblast, která je v České republice poměrně opomíjená. Možnosti diagnostiky a terapie Neslyšících jsou značně omezené, v tuzemské literatuře není tématu věnovaná dostatečná pozornost. Neslyšící jsou často nahlíženi pouze medicinským prizmatem postižení a takto je k nim i přistupováno. Autorka se ve své disertaci snaží o přístup zcela odlišný, založený na vnímání českých Neslyšících jako jazykové a kulturní menšiny. Východiska pro svou práci popisuje v prvních dvou teoretických kapitolách. V diagnostické části práce předkládá adaptaci Obrázkového testu frustrační tolerance PFT (C-W) a ověřuje jej na skupině dvaceti neslyšících respondentů. V terapeutické části pak přináší zajímavé poznatky ze své vlastní praxe s neslyšícími klienty.

II. Stručné celkové zhodnocení práce

V prvních dvou kapitolách, které jsou převážně kompilátem, se objevují i podkapitoly, které s tématem práce úzce nesouvisí. Jejich návaznost a kompozice není vždy vyhovující, práci by prospělo lepší vertikální členění. Velmi problematická je však disertační práce z hlediska zásad publikační a citační etiky, autorka nerozlišuje vlastní myšlenky od parafrází a řádně v textu necituje použité zdroje. Objevuje se tam také celá řada faktických chyb a nedostatků, použitá literatura není vždy aktuální či vhodná. Citační problémy se v menší míře objevují i v kapitolách praktické části, stejně jako občasné překlepy a grafické chyby. Adaptace testu i samotný výzkum je proveden pečlivě, avšak následná analýza a interpretace výsledků by mohla být důkladnější a rozsáhlejší. Terapeutická část je postavena na osobních zkušenostech autorky a přináší nové pohledy na přístupy k neslyšícím, avšak tematická kvalitativní analýza mohla být systematičtější. Celkově však práce nedosahuje požadovaných kvalit, které jsou na odborné akademické práce tohoto stupně studia kladené.

III. Podrobné zhodnocení práce a jejích jednotlivých aspektů

Předkládaná disertační práce má čtyři kapitoly, jejichž úroveň a způsob zpracování se značně odlišují, budu tedy ve svém hodnocení postupovat chronologicky a následně se pokusím vše shrnout dle jednotlivých aspektů.

Autorka ve svém abstraktu avizuje hlavní zaměření své práce, respektive její diagnostické a terapeutické, tedy praktické části. Celé první dvě kapitoly, tedy polovinu své práce, však věnuje nástinu specifik jazykové a kulturní menšiny Neslyšících a mapuje historické, lingvistické a sociální souvislosti, jež ji ovlivnily. Z mnoha aspektů se však jedná o nejproblematičtější část celé disertace.

Autorka zařazení těchto kapitol odůvodňuje tím, že znalost souvislostí je základem psychologické práce s neslyšícími a věnuje se i tématům, které s psychologií úzce nesouvisí. Disertační práce je však prací vědeckou, nikoliv populárně naučnou knihou či metodickou příručkou pro nezasvěcené čtenáře. Autorka tvrdí, že podává komplexní, byť zjednodušený pohled na problematiku. Musím bohužel konstatovat, že se jedná o zbytečně dlouhé, avšak zároveň velmi povrchní, nepřesné, schematizující a značně neaktuální uchopení některých témat s mnoha faktickými nedostatky a desinterpretacemi. Je očividné, že autorka často vychází ze zastaralých informací a dostatečně se neorientuje na poli současných Deaf Studies a lingvistiky znakových jazyků.

Za závažné pochybení však považuji způsob, jakým jsou první dvě kapitoly zpracovány z hlediska práce s odbornou literaturou. Často totiž nelze rozlišit, co jsou parafráze, co jsou vlastní myšlenky autorky, co jsou nepodložené domněnky a co jsou podložená fakta. Kapitoly nejsou řádně procitovány, objevují se v nich informace, které sice autorka pravděpodobně zná nebo si je pamatuje (bohužel ne vždy správně), nicméně to nejsou fakta všeobecně známá a nutně je musela někde načerpat, zhusta však neuvádí žádné zdroje. Zdroje, které uvádí, nejsou často aktuální, jen velmi málo čerpá z prací 21. století, ani k nim v rámci práce nijak neodkazuje. A to ani k textům českým, které vznikly v rámci jí vyzdvihovaného oboru Čeština v komunikaci neslyšících/Jazyky v komunikaci neslyšících a jsou volně přístupné v repozitáři (vybrané práce cituji dále v textu). V rámci jedné podkapitoly se často pohybujeme v různých, často nedefinovaných časových rovinách. V podkapitolách se místy prolínají zdánlivě nesouvisící témata a zároveň se některé informace na různých místech několikrát opakují. Nyní tedy budu výše uvedené výtky ilustrovat na vybraných podkapitolách, které považuji za nejproblematictější (nejedná se však o úplný výčet všech pochybení).

První kapitola, nebo alespoň její část, nejspíše neprošla závěrečnou korekturou, neboť jsou v ní překlepy a grafické nedostatky (např. s. 13, 14, 16, 17, 19, 25, 26, 34, 38). Ve zbytečně rozsáhlé kapitole 1.2 (*Klasifikace neslyšících*) autorka avizuje, že si vybrala pouze kritéria dělení neslyšících, která se vztahují k psychologické práci, avšak následně uvádí různá dělení (diskutabilní je, zda rozdělení sluchových vad dle místa postižení je skutečně speciálněpedagogické), avšak vůbec je k sobě nevztahuje a nijak se nevyjadřuje k tomu, jak chápe pro ni jistě důležitou skupinu prelingválně neslyšících, kterou jasně nedefinuje a nekriticky přebírá informace z různých zdrojů (zde se objevuje věková hranice ohluchnutí šest let, na s. 77 se uvádí tři roky atd.). I neslyšící osoby mohou trpět tinnitem a může to pro ně být závažný psychický problém, takže není pravda, co je uvedeno na s. 20. Kapitola 1.2.1 *Kompenzační pomůcky* není řádně ozdrojovaná, informace jsou často nepřesné, zavádějící, zjednodušené, zastaralé, mnohé moderní kompenzační pomůcky nejsou ani zmíněny. Popis kochleárního implantátu a jeho částí je zcela nepřesný, informace o počtu implantovaných dětí neodpovídají skutečnosti (s. 23), autorka neuvádí žádné zdroje, odkud své informace čerpá. Její vyjádření jsou velmi neodborná a zavádějící (řečový procesor připomínající sluchadlo; přepis je něco na způsob filmových titulků; celý kanál Č24 byl tlumočen během pandemie koronaviru) a pro odbornou práci nepřijatelná. Nikde se neobjevuje ani náznak odkazu např. na aktuální webové stránky a texty. Některé webové stránky, se kterými autorka pravděpodobně pracovala, jsem našla v závěrečném seznamu literatury, avšak v textu se na ně neodkazuje, což je nepřijatelné.

Podkapitolu 1.3 (*Stručný vývoj přístupu k neslyšícím (historický pohled)*) považuji za jednu z nejhorších. Jak se k autorčině práci váží kusé informace o starověku, navíc převzaté výhradně z Hrubého (1999), který je hojně citován i jinde, ačkoliv jeho práce s prameny a literaturou je velmi nahodilá a neuvádí primární zdroje (tím pádem autorka čerpá ze zdroje sekundárního, aniž by znala originál), často také uvádí nepodložené informace. Část 1.3.2 není ozdrojovaná prakticky vůbec a obsahuje také mnoho nepřesností (např. Václav Frost byl v době konání Milánského kongresu již patnáct let po smrti), je neuspořádaná přeskakuje mezi různými obdobími a územími. Mezi informace o Gallaudetově univerzitě je vložen odstavec o české škole v roce 2012 a následuje informace o Grahamu Bellovi a prvním českém ústavu pro hluchoněmé založeném roku 1915 atd.

Podkapitola 1.4 (*Současný systém odborné péče o neslyšící v České republice*) je také pojata velmi vágně, neobsahuje téměř žádné zdroje, ze kterých autorka čerpala uvedené informace (např. nepředpokládám, že seznam škol a oborů pro sluchově postižené sepsala na základě své paměti). Legislativa, kterou se řídí vzdělávání neslyšících, je mnohem širší (stačilo však odkázat na relevantní zdroje a práce). Autorka vůbec nerespektuje, v jaké časové rovině se pohybuje (v roce 1998 opravdu nemohli ve školách fungovat přepisovatelé, když žádní nebyli (počátky přepisu datujeme do r. 2006, srov. *Simultánní přepis mluvené češtiny určený sluchově postiženým adresátům* (Témová, 2022); stejně jako neexistoval prováděcí přepis k Zákonu o znakové řeči). Jí podávané informace jsou často neověřené, nepřesné, zavádějící, nepodložené, neukotvené v čase a hlavně nezdrojované. Dokonce i zdroje, které jsou v textu alespoň částečně zmíněny, nejsou v závěrečném seznamu (např. platforma Nanuk, která je pouze v příloze). Za naprosto zbytné považuji uvádět nejstarší divadelní představení pro neslyšící a typy tlumočení, bez odkazu na současnou situaci (respektive čtenář ani netuší, v jakém období se pohybuje) a relevantní soudobé práce (např. *Česká komora tlumočnicků znakového jazyka: umělecké tlumočení v letech 2000-2020* (Radilová, 2022)).

Práce není vhodně uspořádána, podkapitoly „kulturní“ jsou prokládány „medicínskými“, až v podkapitole 1.6 se dostáváme k *Diagnostice neslyšení*. Poslední úprava Metodického pokynu ke screeningu (necitovaného v závěrečném seznamu) se váže k roku 2022, avšak byl vydán již v roce 2012. Metoda BERA neměří otoakustické emise, ale jedná se o vyšetření elektrických potenciálů ze sluchové dráhy až po mozkový kmen, jak je správně uvedeno v poznámce č. 39, a užívá se pouze u rizikových novorozenců a u těch, kteří mají nevýbavné TEOAE. Screening v pěti letech věku dítěte je prováděn právě prostřednictvím tónové audiometrie, nikoliv TEOAE, takže spolupráci vyšetřovaného vyžaduje. Popis audiogramu je také nepřesný, na vertikální ose se nezobrazuje hlasitost (odborně intenzita), ale ztráta sluchu v decibelech. Autorka uvádí nesprávné informace a opět nejsou ozdrojovány (naopak uvedený zdroj Redlich 2008 (s. 38) asi nebude primárním zdrojem pro uvedenou informaci). Pro práci psychologa však tyto informace nejsou tak podstatné, autorka se měla více zaměřit právě na reakce rodičů, které se často pojí se zjištěním sluchové vady (a odkázat na relevantní odborné texty, které by si psycholog měl přečíst).

Podkapitola 1.7 *Komunikace neslyšících* je naopak pro práci velmi podstatná. Nerozumím tomu, proč autorka primárně nevycházela z komunikačních prostředků definovaných zákonem a proč se blíže nezaměřila na (psanou) češtinu českých neslyšících a neodkázala na relevantní zdroje. Prostředky popisuje zřejmě na základě svého vlastního

názoru (opět téměř necituje), popis znakované češtiny je velmi nepřesný (odkud autorka čerpá informaci, že se zde užívaly pomocné artikulační znaky?) a měl by být rozsáhlejší, vzhledem k tomu, že s ním dále pracuje v praktické části. Některé komunikační prostředky ve výčtu zcela chybí (například prstová abeceda). Krahulcová (1998) opravdu není relevantním zdrojem v přístupu k neslyšícím, který zastává autorka, její definice totální komunikace je zcela pomýlená. Navíc autorka míchá dohromady komunikační prostředky a přístupy. Nikde není zmíněn důležitý fakt daný zákonem, totiž, že *neslyšící a hluchoslepé osoby mají právo svobodně si zvolit z komunikačních systémů uvedených v tomto zákoně ten, který odpovídá jejich potřebám*. Podkapitola 1.7.1 *Pravidla komunikace s neslyšícími* také není ozdrojovaná, domnívám se, že autorka zaměnila mluvní komponent za orální (s. 46). Upoutání pozornosti je v celé práci zmiňováno mnohokrát na různých místech, což považuji za redundantní.

Podkapitolu 1.7.2 *Znakový jazyk a jeho vývoj (historický pohled)* nepovažuji ve vztahu k praktické práci za důležitou, způsob, jakým ji autorka pojala, je velmi diskutabilní. Zcela zbytečný historický pohled na znakový jazyk je opět plný nepřesností, informací, ke kterým chybí zdroj (např. celý vložený odstavec o mezinárodním znakovém jazyce, zcela mimo časovou osu). Domácké znaky (homesign) rozhodně nelze ztotožňovat s gesty; nesmyslnou informaci, že de l'Épée vyvinul znakový jazyk, snad není třeba reprodukovat, komunita neslyšících existovala v Paříži patrně již dříve. Text Okrouhlíkové (2021) je také částečně mylně interpretován, v původním textu není ani zmínka o německém znakovém jazyce či německých učitelích, v žádném případě se tam nepíše, že český znakový jazyk je směsí francouzského a německé jazyka, jak je uvedeno na s. 49. I zde bylo možno odkázat na mnoho dalších relevantních textů. Původ a vznik znakového jazyka by se však dal shrnout do jedné či dvou vět a autorka se mohla více věnovat období 20. století, které je pro práci relevantnější.

Podkapitola 1.7.3 *Lingvistika znakového jazyka* (možná spíše struktura znakového jazyka) je však velmi důležitá zejména ve vztahu ke 3. kapitole. Avšak neobjevují se v ní očekávané relevantní informace a bohužel je opět vystavěna na neaktuálních zdrojích poplatných 2. polovině 20. století. Ihned po citaci ze zákona o znakové řeči, následuje časově neukotvené vágní tvrzení, že primitivní znakový jazyk čelil od počátku vzniku velké nedůvěře učitelů, což bychom mohli rozporovat (zejména v souvislosti s metodami užívanými na našem území v 19. století) a následuje skok do USA. Ostatně odskoky na území USA jsou v práci časté, i když se jedná o zcela odlišný kontext vývoje znakového jazyka a přístupu k neslyšícím. V tomto případě se však jedná o důležitou informaci o vzniku lingvistiky znakových jazyků, avšak od roku 1960 došlo na tomto poli k velkým posunům a to, co je zde uvedeno o dvojitým členění a arbitrárnosti, už není považováno za jednoznačné a všeobecně přijímané. Naopak ikoničnost je považována za jednu z nejdůležitějších vlastností znakových jazyků, projevuje se na všech rovinách znakového jazyka (foneticko-fonologické, lexikálně-sémantické i morfologicko-syntaktické). Vizuálně-vizuální mapování a přímá souvislost mezi realitou a formou znaku je očividná. Bylo by vhodné toto ilustrovat více, neboť to je asi jedna z hlavních příčin obtíží překladu psychologických testů a otázek do znakového jazyka. Malé dítě si možná neuvědomuje souvislost mezi mlékem a dojením (s. 51), avšak dospělý neslyšící jistě ano, takže například otázka na způsob získávání mléka by mohla být problematická. Pokud by znaky i jejich komponenty byly skutečně spíše arbitrární, k těmto problémům v překladu by

nedocházelo. Této problematice by tedy měla být věnována větší pozornost. Také by bylo vhodné zařadit širší pojednání o nemanuálních komponentech, verbální i neverbální mimice, která je dalším faktorem vstupujícím do překladu vybraného testu. Bylo by také vhodné uvést, že znakový jazyk je verbální, tento termín totiž není v práci používán vždy jednotně, často je vztahován pouze k mluvenému jazyku (např. s. 63, 92).

Naopak pasáže věnované zápisu znakového jazyka považuji za naprosto irelevantní, podobně jako část věnovanou slovníkům. Nejsem si jistá, o jakých prvních slovnících obsahujících nádherné ilustrace autorka píše (s. 54), tvrzení není časově ani místně ukotveno, pravděpodobně se jedná o několik slovníků z druhé poloviny 19. století, jimž však předcházelo mnoho slovníků se slovními popisy znaku. Pozdější slovníky – zde už ve stejné větě přeskakuje do století 21. – dle slov autorky obsahují fotografie, avšak dva z těch, které uvádí jako příklad, obsahují kreslené obrázky. Zcela vynechává informaci o velkém množství slovníků na CD/DVD a výběrově uvádí internetové slovníky, k nimž podává často neozdrojované informace. Citovaný seznam slovníků na stránkách ČKTZJ je neúplný, vhodnější by bylo odkázat na jiné aktuální zdroje.

Vývoji znakového jazyka u dítěte (kap. 1.7.4) by pro změnu mohlo být věnováno více pozornosti, jedná se o téma důležité pro vývojovou psychologii. Avšak kapitola je velmi stručná, ne vždy aktuální a opět téměř neozdrojovaná (zejména s. 56), ani zcela konkrétní údaje o počtu aktivně užívaných slov/znaků u dětí nejsou následovány žádnou citací. Doporučuji citovat české práce *Dětská řeč – výskyt klasifikátorů českého znakového jazyka v projevu neslyšícího dítěte* (Pejšmanová, 2012) a *Osvojování českého znakového jazyka – tvary ruky* (Buchtelová, 2023). Kapitola je zakončena chybnou informací, že rodiče oslovují děti jmenným znakem (s. 57, též s. 66). Avšak jmenné znaky k oslovování užívány nejsou, jak bylo vyzkoumáno i v českém kontextu, tím se zásadně odlišují od vlastních jmen v mluvených jazycích.

Bohužel se domnívám, že bylo zcela zbytečné takto pojatou kapitolu do disertační práce vůbec zařazovat, respektive většinu témat, která se v ní objevují. Vše stačilo shrnout několika slovy a raději odkázat na relevantní aktuální zdroje (ty zde důsledně neuvádím, protože jejich výčet by byl velmi široký) a podrobněji se věnovat jen tomu, co úzce souvisí s prací psychologa. Podobné obecné úvody bylo zvykem vkládat do prvních prací z přelomu 20. a 21. století, dnes už, dle mého názoru, nemají v kvalifikačních pracích své místo.

Nadějněji působí druhá kapitola, která by se dle názvu *Specifika psychologické práce s Neslyšícími* měla úžeji vázat ke zvolenému tématu. Pravděpodobně prošla korekturou, takže překlepy jsou řídké. Autorka zařazuje více vlastních myšlenek, hojněji cituje, takže neozdrojovaných pasáží je méně; nevyskytují se zde závažné faktické nedostatky. Avšak očekávaný obsah kapitoly není zcela naplněn. Autorka avizuje, že se bude věnovat historickým souvislostem z psychologického hlediska. To je podle mě velmi podstatné, v práci se to však objevuje jen velmi málo a útržkovitě. Autorka se ani v obecnější rovině vůbec nezaměřila na období druhé poloviny 20. století, která však velmi významně, jak sama často naznačuje, ovlivnila život současných neslyšících a jejich dětí. Rozhodně by bylo na místě prostudovat odborné časopisy a knihy z této doby a syntetizovat jejich obsah, počínaje *Kapitolami z psychologie hluchoněmého dítěte* (Štejgerle, 1950). Autorka totiž v této kapitole

opět sklouzává k obecným věcem, hodně se zabývá kulturou neslyšících, filmy, pořady, spolky (v těchto pasážích opět necituje využitě zdroje), mnoho informací je zbytných, některé by se hodily spíše do kapitoly první. Některá témata z první kapitoly se naopak opakují a jsou nahlížena z jiné perspektivy. Kompozice témat je opět nevhodná, v podkapitolách se různě prolínají, časové roviny nejsou jasně definovány. Většina textu je věnována českému prostředí, občas se vyskytne informace ze zahraničí. Využitá česká literatura je pro autorčin záměr spíše nevyhovující, bylo by vhodné odkázat ke zdrojům podporujícím její přístup k Neslyšícím (viz níže).

Autorka poprvé otevírá také téma časopisů (s. 67), což je jistě na místě, avšak jejich spektrum bylo ve 20. století mnohem širší, než je uvedeno, kromě časopisů pro neslyšící vycházely i časopisy speciálněpedagogické. Bylo by na místě více se zaměřit na články související s psychologií (k tomu by bylo vhodné využít práci *Informace o psychologii a psychologické diagnostice neslyšících dětí v české a zahraniční odborné literatuře* (Klásková, 2014)). U časopisu Gong je možno odkázat na práci *Podoba časopisu Gong a jeho úloha v kultuře neslyšících* (Gavroňová, 2003).

Kapitolou se také na několika místech prolíná téma identity a minorit, zde by bylo vhodné alespoň citovat práce, které se tím zabývají v českém kontextu: *Neslyšící členové LGBTQ komunity v České republice* (Škrip, 2022), *Znaky pro gender a sexuální orientaci v českém znakovém jazyce* (Haálama, 2023), *Identita nedoslýchavých lidí* (Havelková, 2015); *Ztráta sluchu v adolescenci či rané dospělosti – popis aktuální situace v České republice na základě případových studií* (Šimralová, 2021); *Jazykové trajektorie CODA v České republice* (Tylšová, 2022).

Kapitola 2.1 týkající se psychomotorického vývoje neslyšícího dítěte by se určitě mohla opírat o více zahraničních studií, ideální by bylo odkázat i na některé práce české, např. *Psychomotorický vývoj dětí předškolního věku se sluchovým postižením – možnosti fyzioterapeutické intervence* (Dolanská, 2017), rovnováhou u neslyšících se zabývala např. Palasová (2016) v práci *Hodnocení posturální stability u neslyšících dospělých osob*. Nepovažuji však za vhodné se v disertační práci přidržovat zejména českých zdrojů, pokud nepřinášejí dostatečné množství použitelných informací nebo se s nimi autorka neztotožňuje. Tvrzení, že neslyšící děti mají logopedii v *osnovách* (s. 61) je zcela zavádějící, lze odkázat na práci *Logopedie na 1. stupni ZŠ pro sluchově postižené* (Kopalová, 2015).

Kapitola 2.2 Sociokulturní odlišnosti komunity neslyšících jsou směsicí různých informací (mnohé z nich by v práci vůbec nemusely být), jedná se o část, ve které opět nápadně chybí citování využitých zdrojů, není jasné, co jsou domněnky autorky a co fakta (např. některé výroky na s. 64). Není vůbec zřejmé, proč by měl čtenář zhlédnout směsici českých a zahraničních filmů natočených v různých dobách a jak by si je měl pro sebe interpretovat; snad by bylo vhodné odkázat k práci *Obraz n/Neslyšícího v kinematografii* (Šváblová, 2017); podobně jako u Televizního klubu neslyšících na *Televizní klub neslyšících" v kultuře českých neslyšících* (Nováková, 2004). Výčet různých dalších filmů, pohádek a pořadů, který navíc není úplný, považuji za redundantní. Na toto téma autorka bezprostředně navazuje informacemi o odlišnostech v komunikaci neslyšících, kde zhusta opakuje již sdělené v první kapitole. Za velmi nešťastný považuji výrok: *Vizuálnost znakového jazyka umožňuje expresivnost a mimika v obličeji nese (mj.) gramatickou informaci, to jsou zřejmě*

základní důvody, proč jsou Neslyšící povahou podobní spíše jižanským národům (s. 66). Nevím, odkud autorka čerpala druhou část tvrzení, nicméně její směřování verbální a neverbální mimiky, navíc zdůraznění jen její jedné funkce ve znakovém jazyce, považuji za velmi matoucí (tato informace se také v celé práci objevuje vícekrát, např. s. 105, 120). Dále bez jakéhokoliv usouvztažení následují odstavce o mentálních rotacích a již výše zmíněných časopisech.

Velkou část podkapitoly 2.4.1 *Jazyk jako pilíř identity* tvoří opět neozdrojovaná část o kulturních akcích Neslyšících a výčet vybraných organizací neslyšících (s. 71–73), dle mého názoru naprosto zbytečný, následovaný „střípky“ ze zahraničí i z České republiky. Kapitulu uzavírá krátký medailonek profesorky Macurové. Zde se, podobně jako na s. 62, 63, 80, objevuje velmi vágní odkazování k literatuře, bez uvedení roku vydání. Macurová navíc není jedinou autorkou textů z cyklu *Poznáváme český znakový jazyk* (v závěrečném seznamu je citován pouze jeden).

Podkapitola 2.4.3 o internátech opět není dostatečně ozdrojovaná, doporučuji odkázat na práci *Internátní péče ve školách pro sluchově postižené v ČR – od r. 1786 po současnost* (Ondráčková, 2016) a *Jinakost obrazů světa, jinakost stereotypů. Obraz domova v češtině a českém znakovém jazyce* (Vaňková, Macurová, Hynková Dingová, 2017); v podkapitole 2.4.4 o integraci a inkluzi pak k práci *Inkluze a integrace dětí se sluchovým postižením v ZŠ hlavního vzdělávacího proudu – vývoj situace v ČR v posledních 30 letech* (Jungová, 2014) a v podkapitole 2.4.6 o kochleárním implantátu *Problematika českých Neslyšících očima mediků a lékařů* (Šafránková, 2023). Tyto odkazy by mohly vykompenzovat jistou schematičnost těchto podkapitol.

I druhá kapitola tedy přináší více informací obecných než těch, které bych dle názvu očekávala, nicméně celkově působí lepším dojmem než kapitola první. Obě kapitoly spadají spíše do oblasti Deaf Studies než do oboru sociální psychologie, jež je i oborem doktorského studia autorky. Určitou neaktuálnost a schematičnost by snad bylo možné tolerovat, avšak faktické chyby a velmi nedůslednou a volnou práci se zdroji nikoliv.

Třetí kapitola *Specifika psychologické diagnostiky Neslyšících* považuji za nejpřínosnější a nejzdařilejší vůbec. Autorka mnohem důsledněji uvádí zdroje, pasáže, které nejsou citovány, je minimum. Bohužel některé strany nejspíše neprošly korekturou a obsahují překlepy, grafické nedostatky a bohužel i několik hrubých chyb (např. s. 91, 95, 96, 97, 98, 104, 107, 115, 116, 120, 121, 122, 123). Jak již bylo zmíněno výše, doporučila bych věnovat více pozornosti psané češtině českých neslyšících a odkázat na relevantní zdroje, zejména pak na práci *Čeština ve vzdělávání dětí s vadou sluchu* (Hudáková, 2009). K oblasti psychologické diagnostiky a testování postrádám odkazy na české práce Hudákové, která testovala sociálně-kognitivní kompetence neslyšících dětí na základě *Theory of Mind Task Battery* (Hudáková, Filippová, 2017); Ondráčkové (2020), která pracovala s *Hiskey-Nebraska Test of Learning Aptitude* v práci *Diagnostika a rozvoj dílčích funkcí u dětí se sluchovým postižením v předškolním věku* a Kotkové (2021), která v práci *Specifické poruchy učení u dětí se sluchovým postižením* provedla průzkum v SPC pro sluchově postižené.

Chybí také hlubší vhled do testování neslyšících v zahraničí, autorka se orientovala výhradně na USA, pak tedy podrobnější informace o testech zde adaptovaných a užívaných pro neslyšící, by byly jistě přínosné (autorka jejich existenci zmiňuje na s. 117, avšak konkrétní příklady neuvádí). U vybraných testů na s. 95–103 bych ocenila podrobnější

informace o těchto testech a fundovaný názor autorky na jejich využití u neslyšících, ačkoliv to nebylo cílem práce, považuji to za důležité. Těmto informacím by, dle mého názoru, měly být věnovány úvodní kapitoly práce.

Z abstraktu vyplývá, že hlavním cílem práce je proces modifikace a překladu psychologických testů do českého znakového jazyka. To je demonstrováno na *Obrázkovém testu frustrační tolerance PFT (C-W)*. Z textu zcela jasně nevyplývá, kdo je autorem postupu užívaného při překladu, zda jde o postup originální či odněkud přejatý (s. 118). Kladu si otázku zda „ideální svět Neslyšících“ je ideálním řešením některých problémů. Není cílem testu, aby do něj testovaný promítnul reakce, které užívá v běžných situacích v běžném životě? Nemůže být míra frustrace neslyšících odlišná právě proto, že jejich prožívání je vlivem komunikační bariéry odlišné? Co vlastně chceme testem zjistit?

Podrobnější popis úprav a problémů při překladu a jejich srovnání s postupem Chudožilové, Bendové a Holubové by bylo určitě přínosné. Na s. 111 a 112 jsou příklady určitých změn při překladu, ale nejsou nijak odůvodněny. Vzhledem k tomu, že je to uváděno jako cíl práce, očekávala bych podrobnější analýzu. Problematika překladu do znakového jazyka však není součástí ani úvodních teoretických kapitol a chápeme, že přesahuje profesní a studijní zaměření autorky, neuváděla bych ji tedy jako cíl. Překlad celého testu však jistě stál nemalé úsilí a je třeba ocenit všechny zúčastněné a výsledný produkt dostupný ke zhlédnutí.

Srovnání českého a amerického znakového jazyka, které je uvedeno na s. 117, je absolutně zavádějící. Oba znakové jazyky užívají kontaktní prostředky, tedy prostředky odvozené z většinového jazyka. Jediný rozdíl je v tom, že ASL užívá signifikantně větší počet znaků založených na prstové abecedě. Tento fakt však v žádném případě nebrání tomu přeložit již adaptovaný test do českého znakového jazyka. Není to důvod, proč nepracovat s americkými testy, naopak by to bylo vhodné a, jak jsem zmiňovala výše, ráda bych se o nich v této práci dozvěděla něco bližšího. Pokud jde o rozrůzněnost českého znakového jazyka (s. 120), genderová rozrůzněnost nebyla prokázána, nejmarkantnější je rozrůzněnost regionální, která zde uvedena není.

Test byl zadán 24 respondentům, vyhodnocováno bylo 20. Administrace testu a jeho vyhodnocení muselo být jistě velmi náročné a je třeba ho ocenit. O to více mě mrzí, že analýza a interpretace výsledných zjištění není podrobnější. Autorka vůbec nezmiňuje, jakým způsobem vyhodnocovala odpovědi ve znakovém jazyce, zda využila rodilého mluvčího či tlumočnicka, s jakými problémy se při vyhodnocování potýkala. Tyto informace by pro psychology byly jistě cenné. Některá zjištění vyplývající z testu dostatečně neinterpretuje, neanalyzuje (např. testovou situaci č. 8, s. 123, č. 16, s. 124 – proč se vyskytovaly tyto odpovědi) a nevyvozuje z nich závěry (např. testová otázka č. 11, č. 7 s. 123 – měly by být vyřazeny?). Množství překlepů a chyb právě v této části dává tušit, že tato část byla psána v časové tísní a není řádně dopracovaná, což je škoda. Jedná se o pouhých 5 stran včetně 3 tabulek, to považuji za nedostatečné.

Také zjištění na s. 125, že test lze využít pro neslyšící osoby, je poněkud nepodložené, nedozvídáme se, zda je nutné učinit nějaké změny či nikoliv. Autorka realizovala skutečně rozsáhlý a náročný výzkum, ale jeho interpretace a popis výsledků není adekvátní doktorské práci.

Poslední kapitola vychází z autorčiny praxe a je věnována *Specifikům terapie Neslyšících*. Překlepy a grafické chyby nejsou časté, objevují se např. na s. 130, 131, 142, 162, 166, čteněji na s. 159, 160. Kapitola je postavena zejména na osobních zkušenostech autorky a jejích názorech, místy by však bylo vhodné doplnit zdroje některých informací. Není totiž jasné, zda se jedná o autorčiny domněnky, osobní sdělení třetích osob nebo podložená fakta (např. s. 130, 132, 133 aj.). V textu a v poznámkách se občas objevují tendence sklouzávat k neodbornému až familiárnímu vyjadřování. Autorka se vrací k některým skutečnostem již zmíněným a znovu je zdůrazňuje. Na různých místech (včetně přílohy) vyjmenovává psycholožky, které se věnují neslyšícím; domnívám se, že primárním jazykem Mgr. Holubové je český znakový jazyk, nikoliv čeština, jak vyplývá z textu (s. 130). Psát jména konkrétních tlumočnicků nepovažuji za vhodné (tlumočníci i psychologové jsou vázáni mlčenlivostí, takže tato data by neměla být volně přístupná). Avšak ukazuje se, že oblast tlumočení je pro psychologickou praxi velmi důležitá a v teoretických kapitolách není celistvě pojednáno (zatímco zcela irelevantní tlumočení divadelní ano). Není jasné, zda vhodné psychologické směry a metody vhodné pro práci s Neslyšícími vybírala sama autorka.

Výzkum v terapeutické části je založen na tematické analýze zápisů 39 osob, nikoliv pouze Neslyšících, jak vyplývá z popisu výzkumného vzorku (s. 142), ačkoliv výzkumné otázky jsou formulovány pouze pro Neslyšící s velkým N. Autorka v odpovědi na výzkumnou otázku č. 2 konstatuje, že většina témat, se kterými klienti přichází, jsou standardní, avšak přesto většinu z nich ve svých rozborech vztahuje k neslyšení, např. strach odejít od manžela z finančních důvodů (s. 152). Každopádně analýza je jistě cenná v tom, že zmapovala problémy, se kterými klienti nejčastěji přicházeli, vyčlenila několik témat specifických a také popsala odlišnosti sezení s neslyšícími klienty.

Z celé práce číší snaha autorky přesvědčit psychology a všechny zúčastněné, aby přistupovali k Neslyšícím jako k příslušníkům jazykové a kulturní menšiny a respektovali a následovali jimi zvolený způsob komunikace (znakový jazyk). Je smutné, že to zřejmě ani v současné době není samozřejmostí a pravidlem.

Práci by prospělo, kdyby jí předcházela pečlivá rešerše aktuálních zdrojů a také studium etiky akademické odborné práce, konkrétně nakládání se zdroji, jejich citace a parafráze. Bylo by vhodné stanovit jasnou strukturu a osnovu práce (bohužel jsem neměla možnost seznámit se s původním zadáním). Doporučovala bych eliminovat příliš rozsáhlá pojednání o různých tématech Deaf Studies, stručně popsat východiska práce s odkazy na relevantní zdroje a blíže se soustředit jen na oblasti úzce související s praktickou částí práce, s psychologií neslyšících, jejich testováním a terapií. Podrobněji se pak věnovat aktuálnímu stavu psychologické práce s neslyšícími, nejen neuspokojivému stavu v České republice, ale i lepším příkladům ze zahraničí. Na základě nabytých poznatků pak lépe a hlouběji analyzovat provedené testování a vlastní poznatky z terapie neslyšících.

1. Struktura argumentace

Koncepce práce je poněkud rozbíhává, cíle praktické části sice stanoveny jsou, ale cesta k nim je spletitá a nepřehledná. Nejsem si jistá, do jaké míry jsou některé výklady srozumitelné pro čtenáře, který se v problematice dokonale neorientuje. Výzkumné otázky jsou sice stanoveny, avšak práce nemá úplně srozumitelnou strukturu, prospělo by jí lepší vertikální členění, uspořádání kapitol i informací v nich. Práce obsahuje nadbytečné podkapitoly, které s daným výzkumem úzce nesouvisí nebo souvisí jen okrajově. Naopak se nezaobírá tématy, které by bylo žádoucí zařadit. Teoretická část není dostatečně provázána s částí praktickou. Cíle z větší části naplněny byly, avšak formulované závěry jsou spíše otevřené k dalším výzkumům a úvahám.

2. Formální úroveň práce

Formální úroveň práce je kolísavá, většina stran prošla korekturou, avšak v některých pasážích se vyskytují překlepy, grafické nedostatky i několik hrubých chyb, jinak je dodržena jazyková norma. Syntaktické a formulační nedostatky se nevyskytují, text je koherentní, s občasnými vybočeními z odborného stylu. Typografické a grafické zpracování práce je na odpovídající úrovni, doporučovala bych pouze zarovnání poznámek pod čarou, zmenšení mezer mezi odstavci a vkládání čísel poznámek pod čarou za interpunkční znaménka. Práce obsahuje všechny požadované části a má přiměřený rozsah.

3. Práce s prameny či s materiálem

Autorka bohužel (zejména v teoretické části práce) nedodržuje hlavní zásady publikační a citační etiky. Nepodává úplné a konzistentní informace o všech využitých zdrojích; jasně neodlišuje vlastní myšlenky, formulace, data a údaje od převzatých; nepřesně reprodukuje použité texty. Nedodržuje zásadu, že bez odkazu lze uvést jen všeobecně známá fakta a původní myšlenky (nikoliv nabyté znalosti) autora textu. Správné citování a kvalitní zdroje jsou jedním ze znaků dobré odborné a vědecké práce. Zdroje informací bohužel prokazatelně chybí na mnoha stranách: 13, 18, 19, 20, 22, 23, 24, 25, 26, 27, 28, 29, 30, 31, 32, 33, 34, 35, 36, 37, 40, 41, 42, 43, 44, 45, 46, 48, 50, 56, 54, 57, 60, 61, 64, 65, 66, 71, 72, 73, 76, 78, 81, 85, 88, 91, 94, 108, 130, 131, 132, 133, 136, 137, ale pravděpodobně i na dalších, což je velmi závažné pochybení. Některé zdroje, ze kterých autorka zřejmě vycházela, jsou uvedeny v seznamu použité literatury (v části internetové odkazy), avšak v textu na ně není odkazováno. V seznamu by měly být pouze položky, které jsou citovány v textu. Většina převzatých citovaných informací jsou parafráze i u nich bych uvítala odkaz na stranu (ačkoliv to vybraná citační norma přímo nevyžaduje), vzhledem k tomu, že autorka někdy zachází s informacemi velmi volně a její parafráze jsou občas desinterpretacemi. Výsledkem toho jsou bohužel i nesprávné, nepravdivé, zavádějící či zastaralé informace, které se v práci vyskytují. Autorka také nevyužila dostatek kvalitních a aktuálních textů vztahujících se k tématům, které se v práci objevují. Pokud chybí kvalitní odborná literatura domácí, je nutné sáhnout k literatuře zahraniční. Autorka však zřejmě neprovedla důslednou rešerši, neboť opomíjí i

řadu vhodných prací domácích. Práce respektuje etické zásady výzkumu dané pro danou vědní oblast, sběr dat je podložen informovanými souhlasy, data jsou anonymizována. Autorka získaná data ne vždy náležitě podrobně analyzuje a interpretuje.

4. Vlastní přínos

Hlavní přínos předložené disertační práce spočívá v tom, že autorka považuje Neslyšícího především za člověka, příslušníka jazykové a kulturní menšiny, ke kterému je potřeba přistupovat specificky, nikoliv však jako k postiženému. Do své práce vnáší mnoho svých vlastních poznatků a zkušeností ze své praxe a terapeutické práce s neslyšícími klienty, nepohybuje se tedy pouze v rovině teoretické. Předložila modifikovaný psychologický test přeložený do českého znakového jazyka, který jistě najde své využití v praxi dalších psychologů. Jedná se o ojedinělý počín, za kterým stojí nemalé úsilí všech zapojených subjektů. Její práce tak může být inspirací i poučením pro další psychology, kteří rozšíří řady těch několika současných, kteří zastávají podobné názory.

I. Dotazy k obhajobě

1. Mohla by se doktorandka alespoň stručně vyjádřit ke svým pochybením v práci s odbornou literaturou zmiňovanými výše (včetně nevyužití aktuálních českých i zahraničních zdrojů)?

2. Mohla by doktorandka stručně vysvětlit, proč bylo do práce zařazeno tolik zbytných obecných informací o komunitě Neslyšících a naopak nebyly zařazeny důležité poznatky úzce související s vybraným tématem?

3. Mohla by doktorandka stručně popsat, jaké testy byly pro n/Neslyšící adaptovány/přeloženy do ASL v USA?

4. Prosím, aby doktorandka objasnila, jakým způsobem postupovala při vyhodnocování odpovědí Neslyšících ve znakovém jazyce.

4. Mohla by doktorandka v jasných bodech vyložit, jak se lišily výsledky testování u Neslyšících probandů od výsledků slyšící populace a zda je její adaptace testu přijatelná jako celek, nebo bude nutné učinit nějaké změny?

II. Závěr

Přestože nemám pochybnosti o profesních kvalitách Mgr. Michaely Veselé a její disertační práce, do které jistě vložila nemalé úsilí, vnáší v českém kontextu nové světlo do oblasti psychologické práce s n/Neslyšícími, z hlediska požadavků kladených na vědecké práce ji bohužel nemohu s čistým svědomím doporučit k obhajobě. Hlavním důvodem je, věřím, že

nevědomé, nedodržování zásad publikační a citační etiky. Bohužel zejména v teoretických kapitolách, které nebyly pro celou práci stěžejní.

Předložená disertační práce nesplňuje požadavky kladené na disertační práci, a proto ji nedoporučuji k obhajobě a předběžně ji klasifikuji jako neprospěla.

7. 11. 2023

Mgr. Lenka Okrouhlíková, Ph.D.